

บทที่ ๒
บริบทที่เกี่ยวข้อง

สภาพภูมิศาสตร์ของรัฐชาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

ที่ตั้ง

รัฐชานมีพื้นที่ ๖๒,๕๐๐ ตารางไมล์ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้ง ๑๕.๒๐ องศาเหนือ และ ๒๔.๕ องศาใต้ และระหว่างเส้นแวงที่ ๙๖.๑๓ องศาตะวันตก พรมแดนทางเหนือติดต่อกับรัฐคะฉิ่น ทางตะวันออกเฉียงเหนือติดกับมณฑลยูนนานของสาธารณรัฐประชาชนจีน ทางตะวันออกติดกับประเทศลาว ตะวันออกเฉียงใต้ติดกับประเทศไทย ทางใต้ติดกับรัฐคะยาหรือคะเรนนิ ส่วนทางตะวันตกติดกับมณฑลเถย์ และเขตปกครองสกลายของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา รัฐชานมีเมืองหลวงชื่อ “ตองยี”

อาณาเขต

ทิศเหนือ	:	ติดกับสาธารณรัฐประชาชนจีน
ทิศใต้	:	ติดกับประเทศไทย
ทิศตะวันออก	:	ติดกับประเทศลาว และประเทศไทย
ทิศตะวันตก	:	ติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

การปกครองส่วนภูมิภาค

พื้นที่ในรัฐชานแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ได้แก่ รัฐชานภาคเหนือ มีเมืองล่าเสี้ยว เป็นศูนย์กลาง รัฐชานภาคใต้ มีเมืองตองยี เป็นศูนย์กลาง และรัฐชานภาคตะวันออก ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน มีเมืองเชียงตุง เป็นศูนย์กลาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หัวเมืองทางภาคเหนือ ๒๕ เมือง	หัวเมืองทางภาคใต้ ๒๔ เมือง	หัวเมืองทางภาคตะวันออก ๑๑ เมือง
๑. ลำเสียว ๒. แสนหวี ๓. น้ำคู ๔. น้ำสัน ๕. สีป้อ ๖. จ้อกแม ๗. เหม่เมียว ๘. เมืองมิต ๙. เมืองกู่ต ๑๐. เมืองไหย้ ๑๑. ต้างยาน ๑๒. หมู่แจ้ ๑๓. น้ำคำ	๑. ตองยี ๒. โหโปง ๓. หยองห้วย ๔. สีแสง ๕. กาลอ ๖. อองปาน ๗. หย้งัน ๘. ล้อกจอก ๙. ป้างลอง ๑๐. คอยแหลม ๑๑. ป่างโหลง ๑๒. เมืองคู ๑๓. เมืองหนอง	๑. เชียงตุง ๒. เมืองเป็ง ๓. เมืองยาง ๔. เมืองซาก ๕. เมืองลา ๖. หมากหมาง ๗. เมืองโต้น ๘. เมืองสาด ๙. ทำจีเหล็ก ๑๐. เมืองยอง ๑๑. เมืองพยากหรือ เมืองเพียก
๑๔. กุ่นโหลง ๑๕. โหป่าง ๑๖. ป่างซาง ๑๗. นาพาน ๑๘. ป่างหวาย ๑๙. เมืองใหม่ ๒๐. หนองเจียว ๒๑. ม่านตั้ง ๒๒. ม่านเวียง ๒๓. กัดขาย ๒๔. เหล่ากาย ๒๕. กองจ้าง	๑๔. ลายคำ ๑๕. เกชี ๑๖. เมืองกั้ง ๑๗. น้ำจ้าง ๑๘. กุ่นฮิง ๑๙. เมืองนาย ๒๐. ลางเคอ ๒๑. หมอกใหม่ ๒๒. เมืองปุ้น ๒๓. ปั้งตะละ ๒๔. ผายขุ่น	

สภาพทั่วไปของรัฐชาน

สภาพทางภูมิศาสตร์ของรัฐชาน มีอาณาเขตรวมทั้งหมด ๖๒,๕๐๐ ตารางไมล์ ตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดเหนือ ๑๕ องศา ๒๐ ลิปดา และ ๒๔ องศา ๕ ลิปดา ลองจิจูดตะวันออก ๙๖ องศา ๑๓ ลิปดา และ ๑๐๑ องศา ๕ ลิปดา ตั้งอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนใหญ่เต็มไปด้วยภูเขาสูงทั่วพื้นที่ มีที่ลุ่มกลางที่ดอน ซึ่งเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม และมีพื้นที่ป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า ลักษณะพื้นดินในบริเวณที่ราบสูงชานนั้น มีความสูงโดยเฉลี่ย ๕๑๔ เมตร ส่วนใหญ่เป็นหินปูน ที่ราบสูงนี้อยู่ในระยะสี่กร่อน จึงมีหุบเขาเล็กปรากฏอยู่ทั่วไป มีแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำสายหลักของรัฐชาน และแม่น้ำสาขาไหลผ่านจากเหนือลงไปได้ เมืองต่าง ๆ ในรัฐชานมักตั้งอยู่บนที่ราบหุบเขาเล็ก ๆ ของแม่น้ำสาขาที่ไหลลงแม่น้ำสายใหญ่ทั้งแม่น้ำอิระวดี แม่น้ำโขง และแม่น้ำสาละวิน (กนกอร สว่างศรี, ๒๕๕๒ : ๘)

ประชากรในพื้นที่รัฐชาน

ชนชาติไตมีกระจุกกระจายอยู่ในหลายประเทศ สำหรับในแถบรัฐชาน มีอยู่ด้วยกัน ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม และกลุ่มที่ ๒ คือ กลุ่มที่อพยพมาจากจีน ไตที่อยู่มาดั้งเดิมเป็นกลุ่มคนที่พวกบามาหรือพม่าเชื่อว่าอพยพมาจากทิเบต และเรียกว่า “สยาม” หรือ “ชาน” ในภาษาพม่า มอญ เรียกว่า “เสียมโนก” แต่กะเหรี่ยง เรียกว่า “โยนง” คะฉิ่น เรียกว่า “เซม” ชนชาติไตเหล่านี้ดั้งเดิมปกครองตนเองและแบ่งเป็นอาณาจักรซึ่งในภาษาไตเรียกว่า “ฮายหอ” มีทั้งหมด ๕ อาณาจักร ซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และเรียกชื่อชนเผ่าตามถิ่นฐาน เช่น ไตลื้อ โยนก ไตเงิน ฯลฯ ถิ่นที่อยู่อาศัยจะเป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำระหว่างหุบเขา เช่น ลุ่มน้ำอิระวดี (ที่ราบสูงสยามตะวันออก) ลุ่มแม่น้ำสะโตง ขึ้นไปถึงเมืองฮัสสัม แคว้นอาหม ประเทศอินเดีย ลุ่มน้ำชินตะวิน หรือที่ราบลุ่มเกาะปากแม่น้ำอิระวดี บ้างปรากฏที่ทางใต้ของแคว้นมอญ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มชาวไทยมีดินแดน และการติดต่อกันดังนี้ - ไตเงิน อยู่ที่แคว้นเชียงตุง ลุ่มน้ำเงิน มีความใกล้ชิดกับไทลื้อในเรื่องของภาษาและการนับถือ เชื่อว่า ไตเงินอพยพมาจากทางใต้ (จังหวัดนครศรีธรรมราช) ถึงแม้ว่า ภาษาไทเงินทางเหนือกับทางใต้จะไม่เหมือนกัน แต่สิ่งที่แสดงความเกี่ยวข้องกันคือ งานหัตถกรรมเครื่องเงินนั่นเอง - ไตลื้อ อยู่ที่แถบสิบสองพันนา รัฐชาน น่าจะอพยพมาจากแถบลุ่มน้ำลื้อแคว้นล้านนาในประเทศไทย - ไตลาว ส่วนใหญ่อยู่ในอาณาจักรลาวที่มีสิบสองพันนา สิบสองจุไท และยูนนาน เชื่อว่าอพยพมาจากการรุกรานของจีนจากยูนนาน - ไตหล้า อยู่แถบลุ่มน้ำดำและแดง ปากอ่าวตังเกี๋ย (ทางตอนบนของเวียดนามเหนือ) ไตหล้าที่อพยพเข้ามาในไทยเรียกว่า ภูไท อาศัยอยู่แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เอกลักษณะที่โดดเด่นของภูไทคือ คำสอน เช่น อย่าลักขโมย (ห้ามลักขโมย) - ไตใหญ่ (สยามไทย) อยู่แถบอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๑๕ หลังจากที่หลบหนีจากการรุกรานของชนชาติจีนมายังตังเกี๋ย ลาว อินโดจีน ชะเลียง จนมาถึงสุวรรณภูมิ ในอดีตจัดเป็นอาณาจักร

ที่มีอาณาเขตกว้างขวางมาก จนต้องหนีการรุกรานของราชวงศ์หงวน ใน พ.ศ. ๑๗๕๓ ปัจจุบันยังมีไต้ใหญ่
ในน่านเจ้าอยู่ข้างในแถบลุ่มน้ำสาละวิน คุณหมิง และนครเชียงตุง (ปราวณี ศิริธร, ๒๕๔๘ : ออนไลน์)

ตำนานคนไตหรือชาวไทใหญ่

ชาวไทใหญ่มีตำนานที่เล่าถึงต้นกำเนิดของเชื้อชาติไทใหญ่ ในขณะทำงานรายงานวิจัยงบประมาณ
แผ่นดิน แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ ภาคเหนือ (จังหวัด
เชียงราย) ได้กล่าวถึงประวัติของชาวไทใหญ่ ความว่า

“พงศาวดารไทใหญ่ เล่ม ๑ นิพนธ์โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์
ระบุว่า นานมาแล้ว พระเจ้าอุทิววารราชาธิราช กรุงจีน มีพระธิดาพระเนตรบอด นามว่า
สอสะลา เมื่อพระชนมายุ ๑๒ ปี ปรากฏว่า พระเนตรคงจะบอดตลอดไปต้องจับลอยแพ พระ
มารดาจึงลอยให้คนสนิทจัดเสบียงบรรทุกไปให้ด้วย เพื่อให้เลี้ยงชีพได้นาน ๆ แพ้ได้ลอยมาติด
กิ่งไม้ที่เมืองตะโก้ง พระธิดาก็ปีนขึ้นมาซัดเซพเนจรไปไม่นาน ได้พบพญาคชรัยตัวหนึ่ง (เสือ
เผือก) ซึ่งเป็นสามีของพระธิดาในชาติก่อน ด้วยบุพเพสันนิวาส จึงได้เป็นสามีภรรยา กัน มีบุตร
๔ องค์ ทรงพระนามว่า เสือกอฟ้า เสือกัณฑ์ฟ้า เสือยันฟ้า และเสือหาญฟ้า เมื่อพระโอรสเจริญวัย
ขึ้น พระนางก็มอบพระธำมรงค์อันหาค่ามิได้ให้เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้เป็นที่เชื่อถือ และได้
กลับไปเฝ้าพระเจ้าตา ได้เล่าเรื่องราวของพระมารดาให้พระเจ้าอุทิววารราชาธิราชฟัง เมื่อเห็น
พระธำมรงค์ก็จำได้และทรงรับไว้เป็นหลานขวัญ ครุณกุมารทั้งสี่ได้รำเรียนศิลปวิทยาถ้วน ๓
ศก แล้วลาพระเจ้าตากลับสู่เมือง พระเจ้าตาทรงมอบหม้อ มีด นกยาง ให้พระนัดดาองค์ที่ ๑-๓
ส่วนองค์ที่ ๔ ให้ไปขออนครที่จะครอบครองจากพญาพญาคช ราชบิดา พระนัดดาได้แยกย้ายกัน
กลับมาคืนมาตุภูมิ องค์ใหญ่มาถึงที่ตั้งเมืองโมกอง หรือเมืองคัง ก็เกิดอภินิหารฆ้องดังขึ้นเอง
๓ เวลา พระกุมารทราบโดยสุกนิมิตว่า ณ ที่นี้จะต้องเป็นบ้านเมืองก้อง (พม่าเรียกว่า โมกอง
สยามเรียกว่า เมืองคัง) เพราะเสียงฆ้องดังขึ้นเอง องค์ที่ ๒ เดินทางมาจนวันหนึ่ง มีดที่พระเจ้าตา
พระราชทานมาหลุดจากหัตถ์ไปปักดินอยู่เป็นที่อัสจรรย์ จึงทรงสร้างเมืองขึ้นเรียกชื่อว่า “เมียน
มิดฉุย” คือ บ้านมิดใหญ่ หรือเมืองมิด (พม่าเรียกว่า ไมเมียก) องค์ที่ ๓ อุ้มนกยางมาถึงทุ่งนาฟาง
ลอย นกยางร้องขึ้น พระกุมารก็สร้างเมืองขึ้นตรงนั้น ตอนแรกเรียกชื่อว่า “เมียนยางยี” ภายหลัง
กลายเป็นเมืองยาง (พม่าเรียกว่า โมยิน) องค์น้องสุดท้องมาหาพญาเสือเผือกผู้เป็นบิดา พญาเสือ
เผือกสร้างเมืองให้เรียกว่า “เมียนเสือฉุย” ต่อมาเรียกว่า “เวียงเสือ” (พม่าเรียกว่า วุนโส) ด้วยเหตุ
นี้ ชาวไทใหญ่จึงเชื่อกันว่า คนไตเป็นเชื้อสายผู้กล้าหาญดุจพญาเสือ เพราะต้นเถาเหล่ากอเป็น
พญาเสือเผือก

ในเรื่องเชื้อชาติไต้หวัน หนังสือตำนานคนไต ของมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า หลักฐานเรื่องเชื้อชาติไต้หวันผู้ค้นพบในตำนานของจีน ๓ ครั้ง คือ ครั้งแรกครุหลวงลาซูเปอริได้ค้นพบว่า ในสมัยพระเจ้าแผ่นดินจินทรงพระนามว่า “ยู” ครองราชย์ก่อน พ.ศ. ๑๖๖๕ ปี ได้เฝ้าอาณาเขตไปทางทิศใต้ไปติดกับชนชาติหนึ่งชื่อว่า “ต้ามุง” เป็นอาณาจักรใหญ่ ไม่สามารถจะรุกรานได้ และยังส่งทูตไปติดต่อด้วย และเรียกพวกนั้นว่า “ใหญ่” ครั้งที่ ๒ ในสมัยพระเจ้าแผ่นดิน “ฮา” ได้ส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีหลายครั้งกับอาณาจักรปา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพวกไต ราวก่อน พ.ศ. ๑๔๒๘ ปี ครั้งที่ ๓ ในสมัยพระเจ้าแผ่นดิน “คา” ได้เกิดกบฏแย่งชิงสมบัติขึ้น พระเจ้ากาได้หนีไปพึ่งพวกไตราวก่อน พ.ศ. ๑๓๒๗ ปี ยุคนั้นอาณาจักรไตรุ่งเรืองมาก แม้กษัตริย์ของจีนก็หนีไปพึ่งอาศัยได้ ด้วยเหตุนี้เรื่องไตสมัยก่อนจึงสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ประเด็นแรก ดินแดนของจีนเคยเป็นของไตมาก่อน แต่ไม่เขียนหลักฐานไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา ประเด็นที่ ๒ คนไตมีความเจริญมาก่อนจีน ประชาชนต่างอยู่ร่วมกันด้วยความสงบร่มเย็น และประเด็นที่ ๓ ไตมีอาณาจักรมั่นคงแข็งแรง ต่อมาได้แตกแยกเป็นหลายกลุ่มหลายพวก ไม่สามัคคีกันเหมือนเดิมจึงพ่ายแพ้แก่จีน ต้องถอยร่นหนีไปแสวงหาอาณาจักรใหม่ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๕ : ๒๖๕-๒๖๖ อ้างถึงใน บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๔๐-๔๑)

เดิมนักวิชาการรุ่นเก่าสันนิษฐานว่า ชนชาติไทเป็นเจ้าของอาณาจักรน่านเจ้า และถูกกุบไลข่านรุกรานในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ คนไทจึงต้องอพยพหลบหนีลงใต้สู่คาบสมุทรอินโดจีน แต่ปัจจุบันนักวิชาการทั้งไทยและจีนได้เสนอทฤษฎีใหม่ที่แย้งทฤษฎีเดิม โดยเชื่อว่า คนไทมีถิ่นกำเนิดอยู่ทางตอนใต้ของจีนและภาคเหนือของคาบสมุทรอินโดจีน คนไทอาศัยอยู่ในบริเวณนี้ตั้งแต่ยุคหินใหม่ก่อนศตวรรษที่ ๑๓ แล้ว และอยู่ในถิ่นดั้งเดิมนี้โดยมิได้มีการโยกย้ายการอพยพที่มีอยู่บ้างเป็นไปทีละน้อย ๆ อย่างช้า ๆ ไม่ใช่การอพยพหนีสงครามเป็นกลุ่มใหญ่ และมีได้เป็นผลจากอาณาจักรน่านเจ้าแตก นักวิชาการจีนพบว่า เมื่อกุบไลข่านตีน่านเจ้าได้ ก็มิได้ทำลายล้างวงศ์ผู้ปกครองเดิม ยังคงให้ปกครองต่อไป จึงไม่มีเหตุผลใดที่คนน่านเจ้าจะต้องอพยพหลบหนีและยังปกครองน่านเจ้า แม้นักวิชาการจีนจะเห็นตรงกันว่า ถิ่นกำเนิดของคนไทอยู่ทางตอนใต้ของจีน แต่ก็ยังมีความเห็นต่างกันเป็น ๒ ฝ่ายในเรื่องบริเวณอันเป็นถิ่นกำเนิดนั้น ฝ่ายแรกเชื่อว่า ถิ่นกำเนิดคนไทอยู่ที่ยูนนาน กุ้ยโจว กวางสี และกวางโจว และมีการอพยพโยกย้ายเพียงระยะทางสั้น ๆ เท่านั้น อีกฝ่ายหนึ่งอ้างหลักฐานโบราณวัตถุ ตำนาน และความคล้ายคลึงของภาษาว่า ถิ่นกำเนิดของคนไทอยู่บริเวณมณฑลกวางสี กับบริเวณตอนเหนือของเวียดนามและลาวปัจจุบัน ต่อมาเมื่อเกิดสงครามในสมัยจักรพรรดิฉิน คนไทก็อพยพหลบหนีเข้าสู่พม่าและยูนนาน ทางตอนใต้ของจีน เขตใต้คง และดินแดนไทใหญ่ปัจจุบัน ตามสมมุติฐานของฝ่ายหลังนี้แสดงว่า การอพยพของชาวไทสู่ยูนนานต้องเกิดก่อนคริสต์ศตวรรษ ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในบันทึกสี่อจี สมัยปี ๑๑๒-๑๑๗ ก่อน ค.ศ. ที่กล่าวถึงอาณาจักรจีซ้างทาง

ตะวันตกของจีนชื่อ เตียนเยวอัน สันนิษฐานว่าเป็นอาณาจักรไทใหญ่ และในจดหมายเหตุจีนที่บอกว่า ในปี ๕๑ ก่อน ค.ศ. อาณาจักรเสียมหรือฉานส่งทูตและเครื่องบรรณาการไปยังจีน หลักฐานทั้งสองนี้แสดงว่า ไทใหญ่ในเวลานั้นสามารถก่อตั้งอาณาจักรขึ้นอย่างเป็นทางการ นอกจากนั้นยังมีหลักฐานกล่าวถึงอาณาจักรเสียมหรือฉานอีกแห่งหนึ่งที่ส่งทูตและบรรณาการผ่านเวียดนามไปยังจีนในปี ๑๓๑ ก่อน ค.ศ. ในหมานซู หรือจดหมายเหตุพวกหมานที่เขียนขึ้นโดยฝั้นฉิว เมื่ออีก ๓๐๐ ปีต่อมา มีเรื่องราวของพวกหมาน ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของไทใหญ่อยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า แสดงว่า คนไทยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณเดิม แต่จดหมายเหตุนี้มิได้กล่าวถึงอาณาจักรสยามหรือฉาน สันนิษฐานว่า อาณาจักรดังกล่าวคงตกอยู่ในปกครองของน่านเจ้าหรืออาณาจักรเตียวหรือปยูในพม่าอีกหลายร้อยปีต่อมา ไทใหญ่จึงสามารถสร้างอาณาจักรได้อีกครั้ง และรุ่งเรืองจนขยายเขตแดนไปถึงรัฐอัสสัมในอินเดีย (สมพงษ์ วิทยศศักดิ์พันธุ์, ๒๕๔๔ : ๒๑-๒๒) อ้างถึงใน บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๔๒) แต่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓-๑๕ ไทใหญ่ก็ถูกทั้งจีนและพม่ารุกรานและมีได้เป็นรัฐอิสระอีกเลยจนปัจจุบัน”

วิระพงษ์ มีสถาน กล่าวถึงความป็นมาของชาวไทใหญ่ว่า เดิมเคยมีอาณาจักรในดินแดนทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจีน และทางตะวันออกเฉียงเหนือของพม่าในปัจจุบันแต่ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ไม่ได้บันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่จึงเป็นตำนานและพงศาวดารที่เล่าสืบ ๆ กันมา หากนับย้อนไปไกลสุดอาณาจักรไทใหญ่รวมกันได้ใน พ.ศ. ๑๑๑๑ และมีเจ้าฟ้าปกครองตนเองเรื่อยมา ส่วนเรื่องที่มาจากชาวไทใหญ่ปรากฏตามความเชื่อจากตำนานที่เล่าขานกันมาว่า ชาวไทใหญ่สืบเชื้อสายมาจากเสือ ตามเรื่องปรัมปราที่ว่า หญิงสาวกำพร้าได้ค้ำน้ำในป่าซึ่งแอ่งน้ำที่นางวางค้ำนั้นเป็นรอยเท้าของพญาเสือเผือก ต่อมา นางตั้งครรภ์โดยมิได้สมสู่กับชายใด ครั้นเมื่อนางคลอดลูกเป็นหญิง เมื่อลูกโตเป็นสาวได้แต่งงานกับลูกของพญานาค สืบเชื้อสายมาจนปัจจุบัน บทบาทของไทใหญ่ในภูมิภาคล้านนามีมาแต่ครั้งอดีต ทั้งในด้านการค้า เช่น มีขบวนขนสินค้าด้วยวัวต่างมาค้าขายที่เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ด้านการเมือง เช่น มีการสู้รบกัน มีการตั้งเมืองปกครองตนเองในดินแดนล้านนาอย่างเมืองปาย และด้านวัฒนธรรมซึ่งเชื่อมสัมพันธ์กับชนท้องถิ่น จนเมื่ออังกฤษปกครองพม่าและมีการต่อสู้แย่งอำนาจของเจ้าฟ้าไทใหญ่ ได้มีชาวไทใหญ่จำนวนหนึ่งหนีภัยการสู้รบเข้ามาในเขตที่เป็นประเทศไทยตอนเหนือ นอกจากนี้ ชาวไทใหญ่บางส่วนยังมาในฐานะคนงานทำไม้ของบริษัทค้าไม้สักที่อังกฤษเป็นผู้ดูแล (วิระพงษ์ มีสถาน, ๒๕๔๔ : ๖ อ้างถึงใน บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๔๒-๔๓)

ในเรื่องถิ่นกำเนิดของเมืองไทใหญ่นี้ สมพงษ์ วิทยศศักดิ์พันธุ์ อธิบายว่า เมืองไทใหญ่ที่เคยมีความสำคัญมาแต่อดีต เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทใหญ่ และเคยเป็นที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรเมืองมวหลวง เมืองไทใหญ่เหล่านี้ต่างเคยมีเจ้าฟ้าไทใหญ่ปกครองสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนานจนถึงสมัยประเทศจีนตั้งเมืองใหม่ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ดินแดนของชาวไทใหญ่แถบนี้ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดได้แก่ อันได้แก่ อำเภอเมืองมว (รุยลี่) เมืองเจฝาง (เจ่อฟาง) เมืองซอน (หมางซือ หรืออำเภอลูซี)

เมืองวัน (หลงชวน) เมืองหล้า (อดีตเรียกว่ากานอ้าย ปัจจุบันเรียกว่าหยิงเจียง) เมืองตี (หนานเตียนแต่โบราณ หรือเหลียงเหอในปัจจุบัน) เป็นต้น ในเขตจังหวัดเป่าซ่าน ได้แก่ เมืองแมน (เถิงซง) เมืองเครือ (ถู่เจียง) เมืองไทใหญ่ในจังหวัดหลินซาง เช่น เมืองกึ่งม้า เมืองตั้ง เมืองแจ้งหรือเมืองแสง (เจิ้นคาง) เมืองเมื่อง (ซวงเจียง) ในเขตจังหวัดซือเหมา เช่น เมืองเซียงถู่หรือเมืองบ่อ (เจ็งถู่) และเมืองเซียงทอง (เจ็งตง ปัจจุบันเป็นเมืองของชาวหยา) นอกจากนี้ยังมีเมืองเล็กเมืองน้อยอีกมากมายที่ประกอบขึ้นจากหมู่บ้านชาวไทใหญ่ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนตามท้องทุ่งนาในที่ราบหุบเขามีแม่น้ำไหลผ่าน เจ้าฟ้าจะส่งฟ้าหลวงหรือเจ้าล้ามพร้อมทั้งกองทัพออกไปตามหมู่บ้านหลังเก็บเกี่ยวเพื่อไปเก็บภาษีข้าวเปลือกและภาษีอื่น ๆ ในการออกปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่แต่ละครั้ง ชาวบ้านต้องจ่ายเงินค่าเดินทางไปเก็บภาษี พร้อมทั้งต้องเลี้ยงคูปูเสื่อให้แก่ข้าราชการเหล่านี้อีกด้วย ปัจจุบันมีชาวไทใหญ่อาศัยตามเมืองต่าง ๆ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเมืองไทใหญ่มาแต่อดีตในเขต ๔ จังหวัดใหญ่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้สุดของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน ได้แก่ เขตจังหวัดไต้ก๋ง เขตจังหวัดเป่าซ่าน เขตจังหวัดหลินซาง และเขตจังหวัดซือเหมา จังหวัดทั้งหมดนี้ล้วนมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าทั้งสิ้น (สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์, ๒๕๔๔ : ๒๗๓-๒๗๔, ๓๑๐ อ้างถึงใน บุญกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๖ : ๔๓)

ชื่อรัฐ “ชาน” นั้น นักภาษาศาสตร์สันนิษฐานว่าเป็นคำเดียวกับ “สยาม” จิตร ภูมิศักดิ์ ได้วิเคราะห์ที่มาของคำคำนี้ไว้ใน *ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม* ดังนี้

“ในร่องรอยเกี่ยวกับชื่อ สยาม เราได้ทราบว่าพวกไตรง บางทีก็ถูกเรียกว่า สยาม (ออกเสียง ซยาม) หรือ ซาม มีคำอธิบายต่อไปว่า คำว่า ซาม นี้คือคำเดียวกับ ชาน ที่พม่าใช้เรียกคนไตในรัฐชาน แต่ที่เขียนเป็นชาน ก็เพราะพม่าออกเสียงตัว ม สะกดเป็นแม่กน ชื่อนี้เป็นความจริง คำว่า ชาน ในภาษาพม่านั้นอักษรพม่าเขียน ชาน (ใช้ ม สะกด)

ถ้าจะถอดรูปอักษรออกเป็นตัวไทยก็จะเป็น รหมะ ตัว ร นั้น พม่าออกเสียงเป็น ย หมด (ยกเว้นสำเนียงชวายะไข่หรือ อารกัน ซึ่งออกเสียง ร รัวลิ้นได้) เมื่อเอา ย กวบ ห คือ กระแทกเสียงที่นำคอ (aspirated) แล้วออกเสียงเป็นกึ่ง ช กึ่ง ซ ซึ่งใช้เป็นอักษรอังกฤษโดยประมาณว่า Sh ส่วนเครื่องหมายสระอะนั้นบอกเสียงหนัก-ยาว ฉะนั้น รหมะ จึงเท่ากับเขียน ซาม หรือ ซาม แต่ออกเสียงเป็นแม่กน จึงออกเสียงเป็น ชาน หรือ ชาน (เสียงที่ถูกหนักกึ่ง ช กึ่ง ซ ไม่สามารถจะเขียนให้ตรงด้วยอักษรไทยได้) ซึ่งเสียงนี้ฝรั่งเอาไปเขียนว่า Shan ไทยเราถอดคำออกมาจากภาษาอังกฤษจึงถอดเป็น ชาน แต่ถ้าให้คนไทยที่ไม่รู้จักภาษาอังกฤษฟังชาวพม่าออกเสียงคำนี้แล้วเขาคงจะฟังกระเดียดไปทาง ซ และเขียนเป็นตัวไทยว่า ชาน มากกว่า ชาน”¹

¹ จิตร ภูมิศักดิ์, “ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม” มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๒๔ : น.

จิตร ภูมิศักดิ์ ยังสรุปไว้ด้วยว่า “ตามที่ได้ค้นกันมาถึงบัดนี้ เราได้เห็นชัดแล้วว่าคำ ชาน-เซม-เซียม-สยาม เป็นคำเดียวกันทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงเพี้ยนกันไปตามภาษา และมีขอบเขตแห่งความหมายแตกต่างกันออกไป กว้างบ้าง แคบบ้าง กาลเวลาผ่านไป ชื่อของชนชาติใดก็เลยเกิดแยกกันเป็น ๒ คำเด็ดขาดคือ ชาน (Shan) และสยาม (Siam) จนแทบจะไม่เห็นร่องรอยว่าเป็นคำเดียวกัน โดยเฉพาะคนไทยเรานั้น แม้จะติดกับพม่าและไทใหญ่ แต่ก็เข้าใจว่าคำว่า ชาน หมายถึง เฉพาะไทใหญ่ในรัฐชานเท่านั้น หากได้รับรู้ไม่ว่า ชาน ทั้งในภาษาพม่าและอังกฤษ รวมทั้งภาษาฝรั่งอื่น ๆ มีความหมายคลุมถึงชนชาติไต-ไททั้งหมดที่อยู่นอกกลุ่มเจ้าพระยาและนอกประเทศลาว หากได้รับรู้ไม่ว่า สยาม ก็เป็นคำเดียวกับชาน และเป็นคำเดียวกับ เซม ในภาษามอญซึ่งใช้เรียกชนชาติไต-ไทโดยทั่วไป ไม่จำกัดขอบเขต การเมือง และสังคม”²

ภาษาและวัฒนธรรมในรัฐชาน

แม้ชาวไทใหญ่จะมีภาษาและวัฒนธรรมของตนเอง ภาษาไทใหญ่เป็นภาษาตระกูลไต-กะไต ซึ่งใช้พูดในภาคเหนือของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ประเทศไทย และตอนใต้ของจีน ไทใหญ่มีอักษรเป็นของตนเอง ๒ ชนิด คือ อักษรไทใหญ่ ใช้ในพม่า และอักษรไทได้คง ใช้ในจีน แต่ด้วยความไม่มั่นคงทางสถานการณ์ทางการเมืองในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ทำให้เกิดอุปสรรคในการสืบทอดการใช้ภาษาไทใหญ่อย่างเป็นทางการ ดังที่กลุ่มเครือข่ายชาวไทใหญ่ในประเทศไทยได้กล่าวไว้ว่า

“ชาวไทใหญ่มีภาษาพูด ภาษาเขียน และวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ภาษาพูดคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับภาษาทางภาคเหนือ ภาษาภาคกลาง และภาษาอีสานของไทยปะปนกัน แต่สำเนียงอาจผิดเพี้ยนกันบ้าง เช่น ไทยว่า เรา ไป กิน ข้าว มา ไทยใหญ่ว่า เฮา ไป หรือว่า กิน เข้า มา สำหรับภาษาเขียนมีลักษณะเป็นตัวกลม เหมือนภาษาล้านนาและภาษาพม่า ก่อน พ.ศ. ๒๕๐๓ (ค.ศ. ๑๙๖๐) ได้ใช้ภาษาเขียนแบบเก่ามีวรรณยุกต์ ๓ เสียง แต่สามารถผันได้ ๕ เสียง ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นช่วงที่รัฐชานมีรัฐบาล หรือคณะบริหารบ้านเมืองเป็นของตนเอง ดังนั้น คณะบริหารได้ตั้งคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาทำการปฏิรูปภาษาเขียนเสียใหม่ และเพิ่มวรรณยุกต์ขึ้นมาอีก ๒ ตัว เพื่อง่ายต่อการอ่าน โดยทำเป็นหลักสูตรตั้งแต่อนุบาล-ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และประกาศใช้ทั่วรัฐชานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ แต่หลังการประกาศใช้ได้ไม่นานก็ถูกสั่งให้เลิกสอน และมีให้มีการเผยแพร่ทุกกรณีจากทหารพม่า (ในรัฐบาลเนวิน) คนที่มีหนังสือที่ปรับปรุงใหม่นี้อยู่ในครอบครองถูกจับ และประกาศมิให้มีการสอนภาษาไทใหญ่ทั่วรัฐชาน กลุ่มคนที่เปิดสอน หรือแอบทำการสอน ได้ถูกจับกุมทั่วรัฐชาน กรณีที่โด่งดังที่สุดเห็นจะเป็นเหตุการณ์ที่นักศึกษาชาวไทใหญ่กลุ่มหนึ่งจำนวนกว่า ๔๐ คน ได้ไปเปิดสอนภาษาไทใหญ่ที่

² เรื่องเดียวกัน, น.๒๘-๒๙.

ตำบลชะเนน เมืองปางหลวง พม่าได้ส่งกองกำลังทหารเข้าทำการยึดหมู่บ้าน บ้างก็ถูกจับกุม บ้างก็ถูกฆ่า บ้างก็สามารถหนีตัวเอารอดออกมาได้ ในช่วงนี้จึงเป็นยุคมีคัมภีร์ของภาษาไทยใหญ่ ยุคหนึ่งเลยทีเดียว

หลังจากมีการสั่งให้มิให้สอนภาษาไทยใหญ่ทั่วรัฐชานแล้ว ภาษาไทใหญ่ก็เงียบไปพักหนึ่ง คนที่เกิดและเติบโตในช่วงนี้ มีน้อยมากที่สามารถอ่านออกเขียนได้ แต่ที่วัดมีความจำเป็นต่อการเขียนและการอ่านธรรม จึงเป็นทางรอดทางเดียวของภาษาไทยใหญ่ที่พระสงฆ์ได้สอนให้แก่พระภิกษุสามเณรอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งพระสงฆ์จึงเป็นผู้ทำภาษาไทยใหญ่ให้รอดก็ว่าได้ ปัจจุบันพระสงฆ์และนักศึกษาอาสาสมัครบางกลุ่มได้จัดทำ “โครงการอบรมศีลธรรมจริยธรรม” ขึ้นในช่วงปิดภาคเรียนของรัฐ (พฤษภาคม-มิถุนายน) ในโครงการนี้ได้อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและเปิดสอนภาษาไทยใหญ่เป็นบางส่วน โดยเปิดโครงการในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและเมืองต่าง ๆ ถึงแม้ว่าโครงการนี้จะไม่สามารถเปิดได้อย่างทั่วถึง และครอบคลุมทั้งรัฐชาน แต่ก็สามารถให้ความรู้แก่เด็กและประชาชน ทำให้เด็กและประชาชนได้เรียนรู้ภาษาของตนเองได้เป็นบางส่วน ด้วยเหตุนี้ จึงก่อให้เกิดชมรมอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมขึ้นในบางหัวเมืองและได้มีการจัดงานฉลองปีใหญ่ไต (ไทใหญ่) ขึ้นในหัวเมืองใหญ่ ๆ อีกด้วย” (Taiyai.net, ๒๕๕๗ : ออนไลน์)

จากการลงภาคสนามในเมืองสีป้อ รัฐชาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา พบว่า ชาวไทใหญ่ยังคงใช้ภาษาไทยใหญ่ในการติดต่อสื่อสารกัน แต่ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ ชาวไทใหญ่นิยมส่งลูกเข้าเล่าเรียนที่วัดโดยบวชเป็นสามเณร และ ณ ที่วัดนี้เองเป็นที่เรียนรู้ทั้งทางวิชาการ รวมทั้งด้านภาษาและวัฒนธรรม โดยพระเป็นผู้มีบทบาทในการสอน หรือบริหารจัดการให้มีครูที่มีความรู้เฉพาะทางเข้ามาสอนแก่สามเณร และเด็ก ๆ ในหมู่บ้านใกล้เคียง จะเห็นได้ว่า วัดมีบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมไทใหญ่ให้แก่คนไทยใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านในรัฐชาน ซึ่งถือเป็นสถาบันสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมไทใหญ่ยังคงดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน

การแต่งกายของชาวไทใหญ่

ในแต่ละเชื้อชาติแต่ละสังคมมักมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมและประเพณีจึงไม่เหมือนกัน แต่ยังมีส่วนที่คล้ายคลึงกันซึ่งเรียกว่า การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จึงส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกันจนเกินไป ถึงกระนั้นแต่ละเชื้อชาติก็มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละเชื้อชาติไป วีระพงศ์ มีสถาน กล่าวถึงเอกลักษณ์การแต่งกายของชาวไทใหญ่ว่า

“ถ้าเป็นชายจะนุ่งกางเกงขาก๊วย หรือเป็นกางเกงเป้าใหญ่ เรียกเป็นภาษาไทยใหญ่ว่า โก้นโค้งโย่ง สวมเสื้อแขนยาว คอกลมไม่มีปก ผักกลางอกตลอดแนว และมีกระดุมตามแนว สายเสื้อ เสื้อดั่งกล่าวมักใช้สวมเป็นเสื้อตัวนอก ส่วนเสื้อตัวในอาจเป็นเสื้อยืดหรือเสื้อเชิ้ตคอปก ทั้งเสื้อและกางเกงทำจากผ้าฝ้ายทอมือ นอกจากนี้ยังโปกหัวด้วยผ้าสีอ่อน ๆ ปัจจุบันนิยม โปกด้วยผ้าขนหนูสีมาก แต่ถ้าเป็นการแต่งตัวเพื่อไปงานที่ค่อนข้างเป็นทางการจะไม่ใช้ ผ้าขนหนู การแต่งกายของหญิงไทใหญ่สวมเสื้อแขนยาวหรือแขนสามส่วน นิยมตัดให้พอดีตัว ไม่คับแน่นหรือตัวใหญ่จนหลวมโพรกเกินไปนัก นุ่งผ้าถุงอย่างพม่า คือ มีความยาวเรียตามุนึ่ง โดยวิธีป้ายผ้าแล้วบิดเกี่ยวม้วนลงให้กระชับ ไม่นิยมคาดเข็มขัดทับผ้าถุง และมีการโปกหัว เช่นเดียวกับชาย ชาวไทใหญ่ในประเทศไทยมีการแต่งกายที่ต่างไปจากอดีตมากขึ้น เพราะมี ปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อการแต่งกาย เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ การงาน การศึกษา และโอกาส

ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีมีโอกาสเลือกใช้เสื้อผ้าที่แปลกใหม่ตามรสนิยมอาชีพการงาน ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแต่งกายเปลี่ยนไป ชุดที่เคยสวมใส่อยู่บ้านหรือออกไปทำไร่นั้น หากต้องไปทำงานในเมืองจำต้องแต่งเหมือนกับคนส่วนใหญ่ ผู้ที่ได้รับการศึกษาและคุ้นเคยกับ เครื่องแบบนักเรียนหรือข้าราชการในหน่วยงานต่าง ๆ แต่งานดังกล่าวไม่ได้มีขึ้นทุกวัน คุ้นเคย กับเครื่องแต่งกายแบบใหม่ในชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชาวไทใหญ่ แต่งกายแตกต่างจากสมัยอดีต

อนึ่ง รูปแบบที่เป็นลักษณะเด่นในการแต่งกายของชาวไทใหญ่อีกประการคือ นิยม สวมก๊วยใบใหญ่เวลาออกไปทำธุระนอกบ้านในเวลากลางวัน หรือแม้ในงานพิธีซึ่งจัดเป็นขบวน แห่ไปตามท้องถนน ก๊วยเป็นสิ่งที่ใช้ครอบหัวเพื่อบังแดด และเป็นของใช้ที่คุ้นเคยสำหรับผู้ ที่อยู่ในวัยกลางคนและคนสูงอายุ” (วิระพงษ์ มีสถาน, ๒๕๔๔ : ๑๐-๑๑ อ้างถึงใน บุญกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๔๕-๕๐)

การแต่งกายของชาวไทใหญ่ในปัจจุบันพบว่ายังปรากฏการแต่งตัวแบบพื้นเมืองใน โอกาสงาน ประเพณีต่าง ๆ อยู่ แต่การแต่งกายในชีวิตประจำวันนี้พบในผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มียุคที่กลาย ออกไป คือ มีการแต่งกายแบบผสมผสาน เช่น มีการสวมใส่กางเกงขาสั้น หรือขาวยาวแบบสมัยนิยมกับ เสื้อผ้าพื้นเมือง ส่วนในวัยรุ่นพบว่า การแต่งกายส่วนใหญ่เป็นไปตามแบบแฟชั่นมากกว่าการแต่งแบบ โบราณ มีข้อน่าสังเกตว่า การแต่งกายของนักเรียนบางโรงเรียนเป็นการแต่งกายแบบพื้นเมืองประยุกต์ คือ ใช้ ผ้าไทยตัดแปลงให้นักเรียนใส่แทนเครื่องแบบของโรงเรียนในวันสำคัญทางศาสนาหรือในเทศกาลพิเศษ ทั้งนี้ก็ด้วยกระแสของวัฒนธรรมตะวันตกได้เข้าไปมีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทใหญ่มากขึ้น ความนิยมใน วัฒนธรรมการแต่งกายแบบดั้งเดิมจึงลดน้อยถอยลงไป (บุญกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๕๐)

ลักษณะประเพณีชาวไทยใหญ่

สมพร ชวฤทธิ์ และคณะ ได้ให้ข้อสรุปในเรื่องของประเพณีใดหรือชาวไทยใหญ่นั้น มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกับเชื้อชาติอื่นหลายประการแต่มีความคล้ายคลึงกับประเพณีไทยด้วยเช่นกัน กล่าวคือ

๑. เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น

๒. เป็นประเพณีที่มีลักษณะยกย่องเชิดชูบุคคลอันเป็นที่เคารพสักการะ และยกย่องผู้อาวุโส เช่น พระสงฆ์ และผู้มีความรู้คือ จเร ผู้คนจะเคารพเชื่อฟัง ยอมรับคำชี้แนะในเรื่องต่าง ๆ ทั้งด้านการครองชีวิต ประเพณี และเรื่องอื่น ๆ

๓. เป็นประเพณีที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน เช่น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีการทำบุญตามฤดูกาล

๔. เป็นประเพณีที่แสดงออกทางด้านความสนุกสนานร่าเริง ความมีอิสระเสรี การพบปะสังสรรค์ของคนในท้องถิ่น

๕. เป็นประเพณีที่เน้นคุณค่าการอยู่ร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำงานร่วมกัน แสดงถึงความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การประนีประนอม และการให้อภัย ไม่มีลักษณะของความขัดแย้งใด ๆ

๖. เป็นประเพณีที่มีลักษณะความผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม การถือผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าเมือง พระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์

ลักษณะประเพณีที่กล่าวมาล้วนเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้ชาวไทยใหญ่อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ เพราะประเพณีและพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคีของกลุ่มคนที่มีความเชื่อแบบเดียวกัน การจัดประเพณีร่วมกันแต่ละครั้งทำให้เกิดการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ทั้งทำให้เกิดความไว้วางใจ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน นับเป็นการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่แน่นแฟ้น ทำให้ประเพณีของชาวไทยใหญ่คงอยู่ได้โดยการยอมรับจากทุกฝ่าย (สมพร ชวฤทธิ์ และคณะ, ๒๕๓๕: ๑๔ อ้างถึงใน บุญกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๖ : ๕๐)

ประเพณีสิบสองเดือน

งานวิจัยเรื่อง แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงราย) ได้กล่าวถึงประเพณีสิบสองเดือน ของชาวไทยใหญ่ไว้ดังนี้

สำหรับประเพณี ๑๒ เดือน หรือ “หย่าสี่สิบสองเหลิน” จะมีแทบทุกเดือน โดยจะเน้นการทำบุญทำทานเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะชาวไทยใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด “หย่าสี่สิบสองเหลิน” หรือกำหนดการประเพณี ซึ่งตรงกับคำว่า “ราศี ๑๒ เดือน” หรือประเพณี ๑๒ เดือน ประกอบด้วย

เดือน	ชาวไทใหญ่เรียก	ตามปฏิทินสากล	วัฒนธรรมประเพณี
๑	ເລີນເຈິ່ງ	ธันวาคม	การถวายข้าวใหม่
๒	ເລີນກ້າ	มกราคม	เดือนก้า ไม่ทำการมงคลใด ๆ
๓	ເລີນສາມ	กุมภาพันธ์	ตานก้องโหล ตานข้าวหย่ากู่
๔	ເລີນສີ	มีนาคม	ปอยต่างล่อง ต่างหอมต่อโหลง
๕	ເລີນห้ำ	เมษายน	กั้นตอ เลี้ยงผีเจ้าเมือง
๖	ເລີນหอก	พฤษภาคม	ปอยจำดี ปอยบอกลไฟ
๗	ເລີນເຈ็ด	มิถุนายน	ลอกเหมือง แป้งฝาย
๘	ເລີນແປด	กรกฎาคม	เข้าพรรษา ปอยจำกะ
๙	ເລີນເກ້	สิงหาคม	ปอยจำก้อก
๑๐	ເລີນลึบ	กันยายน	ต่างหอมต่อโหลง
๑๑	ເລີນลึบเฮ็ด	ตุลาคม	การแฮนหอมโก่จา จองพารา
๑๒	ເລີນลึบสอง	พฤศจิกายน	ปอยต่างกานกถิ่ง ปอยหมั่งกะปะ

(บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๗)

งานประเพณีของชาวไทใหญ่ในรอบ ๑๒ เดือน

ชาวไทใหญ่เป็นผู้ที่เคร่งครัดในประเพณีของตนเป็นอย่างมาก ด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อดำรงเจตนารมณ์ของคนรุ่นก่อนในด้านความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา รวมถึงสร้างความสามัคคีของผู้คนในท้องถิ่น เนื่องจากการจัดงานประเพณีต้องใช้กำลังคนโดยส่วนมาก ผู้คนในท้องถิ่นสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้เป็นอย่างดีเพื่อเป็นการสืบทอดประเพณีท้องถิ่นของตน จึงส่งผลให้ประเพณีในรอบ ๑๒ เดือนยังคงปฏิบัติสืบต่อเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ชาวไทใหญ่จัดงานประเพณีโดยเรียงลำดับตามเดือน เริ่มจากเดือน ๑ (เดือนธันวาคม ตามปฏิทินของไทใหญ่) ไปจนถึงเดือน ๑๒ (เดือนพฤศจิกายน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เดือน ๑ ธันวาคม **ເລີນເຈິ່ງ** “ประเพณีก้าบหอมอู” หรือทำบุญข้าวใหม่ ภาษาปุงนา (ปู้โรหิต) เรียกว่า “ชะคยาหย่าสี” ภาษาพม่าเรียกว่า “นะตอละ” ชาวไทใหญ่เรียกเดือน ๑ หรือเดือนเจ้ง ชาติประจำเดือนคือ เตโชธาตุ ดอกไม้ประจำราศีคือดอกปานเซ (ภาษาถิ่น) มีนิทานที่เป็นบ่อเกิดของประเพณีเล่าว่า สมัยเมื่ออสังกอนดิงญะ (โกญซัญญะ) เป็นชวานาอยู่ในกรุงพาราณสี ได้ถวายข้าวใหม่ ๕ ครั้ง คือ ๑. ตอนที่ข้าวเริ่มท้อง ๒. ตอนที่ข้าวเป็นน้ำใส ๆ เหมือนนํ้านม ๓. ตอนเก็บเกี่ยว ๔. ตอนร่วมมาไว้ในงาน ๕. ตอนเริ่มตีข้าว ๖. ตอนตีข้าวเสร็จแล้ว ๗. ตอนที่ขนข้าวจากนาไปยังฉาง ๘. ตอนนำข้าวใส่ยุ้งฉาง ๙. ตอนนำข้าวออกจากฉางมาตำเป็นข้าวสาร ด้วยอานิสงส์การถวายข้าว ๕ ครั้งนี้ ชาติด่อมาชวานาได้เกิดเป็นฤาษี ๕ ตน ซึ่งได้

ออกบวชตามพระพุทธเจ้า และเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มแรกที่พระพุทธเจ้าเทศนาโปรด (ปฐมเทศนา) ทำให้สามารถบรรลุพระอรหันตสาวกชุดแรกด้วย จากนั้นต่อมาในเดือน ๑ ของทุกปี จึงเป็นเดือนที่พุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติทำบุญถวายข้าวใหม่แก่พระสงฆ์และบำรุงผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย จึงเป็นประเพณีทำบุญถวายข้าวใหม่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เรียกประเพณีนี้ว่า “ก้าบชอมอู” หรือทำบุญข้าวใหม่ คือนำข้าวที่ได้จากการเก็บเกี่ยวมาใหม่ ๆ จัดทำอาหารหรือขนม แล้วเชิญคนเฒ่าคนแก่ไปร่วมทำบุญถวายพระที่วัด ถือว่าเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ (บุษกร บิณฑกสันต์และคณะ, ๒๕๕๗ : ๕๑)

เดือน ๒ มกราคม เพลินก้า “ประเพณีปอบก้าบชอมบุญเจ้าเข้ากรรม” เป็นเดือนที่พระสงฆ์อยู่ปริวาสกรรมและมานัต มีนิทานที่เป็นบ่อเกิดประเพณีนี้เล่าว่า สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ มีพระภิกษุจำนวน ๒๐ รูปทำผิดวินัยอาบัติสังฆาทิเสส พระพุทธองค์ทรงส่งโทษให้ไปบำเพ็ญเพียรเจริญสมถกัมมัฏฐานทรมาณอยู่ในที่โล่งแจ้งท่ามกลางน้ำค้างและสายหมอก ในขณะที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้เห็นความทุกข์ยากของพระภิกษุทั้ง ๒๐ รูป ก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระภิกษุที่ถูกทำโทษตากน้ำค้างอยู่ท่ามกลางที่โล่งแจ้ง ไม่มีสิ่งกำบังใด ๆ ได้รับความเวทนา หากข้าพระพุทธเจ้ามีเจตนาศรัทธาจะทำที่อยู่ที่พักถวาย จะเหมาะสมประการใดหรือไม่ พระพุทธเจ้าทรงตอบว่าสามารถถวายได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสให้เสนาทอมาตย์นำป้อมจ้าง (สัปคับหลังช้าง) ไปถวายรูปละ ๑ ที่ จนครบ และจัดอาหารบิณฑบาตถวายตอนเวลาที่พระภิกษุอยู่ปริวาสกรรมและมานัต ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงเพลินก้า พระสงฆ์จะมีการเข้าปริวาสกรรมมานัต ส่วนประชาชนก็ถือโอกาสทำบุญถวายอาหารบิณฑบาตและเสนาสนะที่อยู่อาศัยแก่พระสงฆ์ที่อยู่ปริวาสกรรมและมานัตสืบต่อมาจนทุกวันนี้ (โกศล ศรีมณี อ้างถึงในบุษกร บิณฑกสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๕๑-๕๒)

ปลายเดือน ๓ มี “งานปอยโหล” คืองานจุดไฟฟืน เป็นประเพณีเดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ทุกคนนำฟืนรวมกันเป็นกอง ๆ จุดให้สว่างตอนกลางคืนที่วัด และมีการละเล่นพื้นบ้าน เชื่อว่าเป็นการรับเสด็จพระพุทธเจ้าจากสวรรค์ เมื่อมาเทศนาสั่งสอนบนโลก และเพื่อให้เกิดความอบอุ่นในฤดูนี้อีกด้วย

เดือน ๔ มีนาคมถึงเมษายน เพลินลี “งานปอยล่างลอง” เป็นประเพณีที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในความเชื่อของชาวไทยใหญ่ คำว่า “ปอยล่างลอง” เป็นภาษาไทยใหญ่ เกิดจากคำ ๓ คำ มาสมาสกัน คือ คำว่า “ปอย” แปลว่า “งาน” คำว่า “ล่าง” สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “สาง” หรือ “ขุนสาง” หมายถึงพระพรหม ในหนังสือธรรมะของชาวไทยใหญ่กล่าวถึงว่า “พระคณิตพรหมได้ถวายจิวรแก่เจ้าชายสิทธัตถะ ณ ริมฝั่งแม่น้ำอโนมา เมื่อคราวที่หนีออกไปบวช” อีกความหมายหนึ่งนั้น คำว่า “ล่าง” มาจากคำว่า “เจ้าล่าง” หมายถึงสามเณร ส่วนคำว่า “ลอง” มาจากคำว่า “อลอง” แปลว่าพระโพธิ์สัตว์ หรือหน่อพุทธางกูร ดังนั้น งาน “ปอยล่างลอง” ก็คืองานบวชลูกแก้วของชาวล้านนาตนเอง ประวัติความเป็นมาของ ล่างลอง มีความหมายนัย ดังนี้

๑ เป็นคำผสมระหว่างคำว่า “ล่าง” หมายถึง เจ้าล่าง คือสามเณรในภาษาไทย กับคำว่า “ลอง” หรือ “อลอง” หมายถึงหน่อกล้วยหรือผู้ที่เตรียมจะเป็นล่างลองคือผู้ที่เตรียมจะเป็นสามเณร การเป็นล่างลองนั้นเป็นการเลียนแบบประวัติของพระพุทธเจ้าตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะครองกรุงกบิลพัสดุ์ก่อนจะออกผนวช การกระทำทุกอย่างในช่วงเวลาการเป็นล่างลองจะปฏิบัติเสมือนการปฏิบัติต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นความเชื่อตามวรรณกรรมไทใหญ่เรื่อง “อหน่าก่าต๊ะหว่าง” ที่กล่าวถึงพระเจ้าอ่าจ่าตะชาดมังจี (อชาตศัตรู) หลังจากที่ได้นำนี้คิดในการทำปีตุฆาต โดยหลงผิดไปร่วมมือกับพระเทวทัตทำบาปหนักต่าง ๆ แล้ว ก็ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าทำอย่างไรจะได้เป็นเหล่าของพระพุทธเจ้า ก็เป็นอลองพญา (หน่อพุทธางกูร) พระพุทธองค์ทรงตอบว่า ต้องนำบุตรชายเข้าบวชในศาสนา จึงได้นำเจ้าชายอะจิกตะมังชา (อชิตกุมาร) พระราชโอรสของพระองค์เข้าบรรพชาเป็นสามเณร และทรงมีพุทธทำนายว่า อชิตสามเณรจะมาตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตไตรยโดยพระพุทธเจ้าแห่งภัทร์กัปนี้ วรรณกรรมฉบับนี้แต่งเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ โดยพระอู่ก่าจิงจ่า วัดสบตุง เมืองตุง จังหวัดจ้อกแม สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

๒ ถัดตามความในวรรณกรรมไทเรื่อง “อ่าหนั้นต่าตองปาน” หรือเรื่องการทูลถามของพระอานนท์ แต่งขึ้นเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ โดยพระสุหนั้นต่า บ้านกุนอ้อ จังหวัดจ้อกแม สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา กล่าวถึงเรื่องต่าง ๆ ที่พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้า มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ทูลถามเกี่ยวกับการเป็นล่างลองว่า มีอานิสงส์มากน้อยอย่างไร และพระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่า ถ้านำบุตรของตนบวชจะได้สวรรค์สมบัติเป็นเวลาห้าปี (กัลป์) ถ้าวรับเป็นพ่อข่ามแม่ข่าม (พ่อแม่อุปถัมภ์) จะได้อานิสงส์ ๔ ก่าผ่า (กัลป์) นอกจากนี้ วรรณกรรมดังกล่าวได้บรรยายเรื่องราวล่างลองไว้ว่า ในอดีตบรรดาภคินีและเศรษฐีคนได้ดีได้ร่วมกันเป็นเจ้าภาพจัดงานปอยล่างลองขึ้น บังเอิญมีบุตรชายของหญิงหม้ายคนหนึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์และมีศรัทธาอยากบรรพชาแต่ไม่มีทรัพย์สมบัติที่จะเป็นเจ้าภาพบวช ด้วยบุญบารมีและแรงศรัทธาของบุตรชาย ได้บันดาลให้พระอินทร์เกิดเมตตาจึงเสด็จมา นำไปพยาบาลอาบน้ำเงินน้ำทองขัดสีจนวิวรรณ์ล้างคราบโคลนต่าง ๆ กลายเป็นกุมารที่มีรูปร่างสวยงาม และขุนนาง (พระพรหม) ได้ลงมาอบชญา (ปานกุม) และสร้อยสังวาล (ลอปเป) ให้พร้อมทั้งรับภาระเป็นพ่อข่าม (พ่ออุปถัมภ์) ในการจัดงานปอยล่างลองครั้งนั้น บุตรชายของหญิงหม้ายได้เป็นลูกข่าม (ลูกอุปถัมภ์) ของขุนนาง (พระพรหม) จึงเรียกลูกบุตรที่ได้รับการยกย่องในช่วงก่อนบรรพชาว่า “ล่างลอง” หรือ “ล่างลอง” คือ ลูกอุปถัมภ์หรือลูกบุญธรรมของพระพรหมสืบต่อมาจนปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า ลูกบุตรที่จะได้เป็นล่างลองนั้นเป็นผู้มีบุญบารมีมากกว่าคนธรรมดาสามัญ จึงมีโอกาสได้รับการยกย่องให้เป็นหน่อกล้วยหรือบุตรบุญธรรมของพระพรหมในช่วงเวลาก่อนบรรพชา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, ๒๕๔๘ : ๒๔๒ อ้างถึงใน บุญกร บินทสันต์ และคณะ, ๒๕๕๓ : ๕๒-๕๓)

ปอยสง่างองจัดระหว่างวันที่ ๒๕-๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ พิธีกรรมปอยสง่างองมักจัด ๓ วัน คือ วันแรกเรียกว่า “วันสับสง่างอง” หรือวันรับสง่างอง วันที่ ๒ เรียกว่า “วันแห่โคหลู้” (แห่เครื่องไทยทาน) และวันที่ ๓ เรียกว่า “วันหลู้” (วันแห่เครื่องไทยทาน)

ตลอดระยะเวลา ๓ วันนั้น “เจ้าสง่างอง” จะถูกห้ามไม่ให้เดินเหยียบพื้นดินด้วยตนเอง เวลาไปไหนมาไหนจะต้องมีคนให้จี้คอหรืออุ้ม ทำหน้าที่เสมือนม้ารับใช้พระพุทธเจ้า ในแต่ละวันเจ้าสง่างองจะถูกแห่ไปรอบโบสถ์ ๒ ครั้ง คือ เวลาเช้าและบ่าย ระหว่างการแห่ ญาติพี่น้องจะโปรยข้าวตอกดอกไม้ให้เจ้าสง่างอง และแสดงความปลาบปลื้มใจที่กำลังจะได้เห็นลูกชายหรือหลานชายอยู่ในผ้าเหลือง ผู้จัดและผู้เข้าร่วมรักษาสาระสำคัญของประเพณีปอยสง่างองเอาไว้ตั้งแต่อาบน้ำแด่ตัวเจ้าสง่างองหรือเณร เตรียมอาหาร ๑๒ ชนิดให้เจ้าสง่างองกินในเช้าวันแรก มีขบวนแห่เจ้าสง่างองในช่วงเช้าและบ่ายของทุกวัน รวมทั้งข้อห้ามที่ว่า ตลอด ๓ วัน เท้าของเจ้าสง่างองห้ามถูกพื้นดิน เวลาไปไหนมาไหนจะต้องมีคนคอยทำหน้าที่เป็น “ม้า” ให้จี้คอหรืออุ้ม เป็นต้น ส่วนรูปแบบใหม่ที่เพิ่มขึ้นมาคือ กิจกรรมเกี่ยวกับความบันเทิงสมัยใหม่ ภายในงานจึงแบ่งพื้นที่จัดกิจกรรมออกเป็น ๒ บริเวณ คือ บริเวณเพื่อประกอบประเพณีทางศาสนา ประกอบด้วยพื้นที่พักของเจ้าสง่างอง ซึ่งทางวัดได้นำไม้ไผ่มาจัดสร้างเป็นเพิงพักเรียงต่อกัน และบริเวณเพื่อความบันเทิง ประกอบด้วยร้านค้าและร้านเกมที่พบตามงานวัดทั่วไป เช่น ยิงปืน ปาเป้า โยนห่วงไล่ขวดน้ำอัดลม บิงโก

ในด้านความบันเทิงมีการแสดงคณะจ๊าดไต หรือลิเกไทใหญ่ และการแสดงคิสิกโกเทกของคนไทยซึ่งตระเวนไปจัดตามงานวัดต่าง ๆ ลักษณะของการแสดงประเภทนี้คือ ผู้จัดจะใช้ผ้าใบซึ่งเป็นทรงกลมกั้นบริเวณขนาดใหญ่สำหรับเก็บเงินคนที่ต้องการเข้าไปเดินรำ และด้านท้ายรถทำเป็นเวทีสำหรับให้ ดีเจคอยประกาศเชิญชวนคนมาเดินและพูดจาทักทายสร้างความสนุกสนานคล้ายบรรยากาศในคิสิกโกเทกทั่วไป ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่คือวัยรุ่นชาวไทยที่มาเที่ยวงาน กลุ่มวัยรุ่นให้ความสนใจในการแสดงแบบคิสิกโกเทกมากกว่าการแสดงจ๊าดไต ซึ่งผู้ที่ให้ความสนใจการแสดงจ๊าดไตเป็นผู้อาวุโสเป็นส่วนใหญ่

เดือน ๕ เมษายน เพลินห้า มีการทำบุญ “ขึ้นจ่องปีใหม่” คือ การทำบุญในเทศกาลขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ มีการเตรียมอาหาร ขนมหวาน และเครื่องไทยทานไปทำบุญ มีการทำความสะอาดบ้านเรือน ในวันสงกรานต์ ผู้เฒ่าผู้แก่ไปนอนที่วัด ๑ คืนเพื่อรักษาศีล หลังจากการทำบุญลงวัดก็มีการเล่นสาดน้ำ จากนั้นไป “กั้นตอพระผู้ใหญ่” กล่าวคือ การไปขอขมาพระสงฆ์ขอขมาบิดามารดา และมีการสงน้ำพระที่วัดในตอนเย็น วันต่อมามีการรวมกลุ่มกันไปขอขมาพระสงฆ์ ญาติผู้ใหญ่ และผู้ที่นับถือที่หมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกใกล้เคียง

เดือน ๖ พฤษภาคม เพลินหก คือ มี “งานประเพณีปอยจำดี” ปอยจำดี คือ ประเพณีการขนทรายเข้าวัด เพื่อก่อเจดีย์ทรายในวันวิสาขบูชา หรืองานประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ วิสาขบูชา ก่อนถึงวันทำบุญ ทุกคนร่วมกันขนทรายมากองเป็น

เจดีย์ ตกแต่งให้สวยงามด้วยธงหลากสี ดอกไม้ ในวันทำบุญ นำกระทงข้าวมาถวาย จุดธูปเทียน บูชาเจดีย์ทราย พระสงฆ์ให้ศีลให้พร เสร็จพิธีทำบุญมีการจุดบั้งไฟเป็นพุทธบูชา เพราะเชื่อว่า ได้บุญ เป็นการลดเคราะห์ให้เบาบาง และขอให้ฝนตกตามฤดูกาล ประเพณีนี้พร้อมใจกันทำทุก หมู่บ้าน

เดือน ๗ มิถุนายน เกลี้ยงเจ็ด งานประเพณีทำบุญใหญ่ในหมู่บ้าน และ “เลี้ยงผีเจ้าเมือง” การเลี้ยงผีเจ้าเมืองเป็นพิธีกรรมแสดงความเคารพและตอบแทนที่ผีเจ้าเมืองช่วยปกป้องดูแลคน ในหมู่บ้าน ชาวแม่ฮ่องสอนมีความเชื่อว่า เจ้าเมืองจะดูแลรักษาคนในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งในสมัยก่อนหากใครจะเดินทางไปต่างจังหวัดจะต้องนำดินบริเวณศาลเจ้าเมืองติดตัวไปด้วย เพื่อให้เจ้าเมืองคุ้มครอง ผีเจ้าเมืองเป็นเทพดาที่ปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุก หมู่บ้านจะสร้างศาลเจ้าหรือหอเจ้าเมืองพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน เมื่อถึงวันพระ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จะ นำกระทงข้าวมาถวายจุดธูปเทียน บอกกล่าวขอให้ปกป้องรักษาใน ๑ ปี จะจัดการเลี้ยงใหญ่ผี เจ้าเมืองเพื่อเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน ๑ ครั้ง ในตอนเช้า ทุกคนในหมู่บ้านจะเตรียมข้าว ไข่ต้ม หัวหมู ขนมหวาน สุรา ผลไม้ ดอกไม้ จัดใส่ถาดนำไปวางไว้ที่หอหรือศาลเจ้า หรือจัดโต๊ะวาง หน้าศาลเจ้า เมื่อได้เวลา ผู้ทำพิธีเชิญจะประกอบพิธี ชั่วครู่เจ้าเมืองก็จะลงเข้าทรง แต่งตัวตาม แบบเจ้าองค์นั้น ทานอาหาร ขนมหวาน ผลไม้ ดื่มน้ำสุรา พักผ่อน ฟ้อนรำ แล้วเปิดโอกาสให้ผู้ ที่มาร่วมงานซักถามและทำนายทายทักเหตุการณ์ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และรักษาผู้ที่ป่วยไข้ เสร็จ แล้วก็เปลี่ยนให้ผีเจ้าเมืององค์อื่น ๆ ลงจนครบ ช่วงเย็นเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. จะมีพิธีทำบุญ ๔ มุมเมือง หรือวนปะลิกตามภาษาไทยใหญ่บริเวณโห่ยกาด ศาลเจ้าพ่อข้อมือเหล็ก ศาลเจ้าพ่อ เมืองแม่ และอนุสาวรีย์พระยาสิงหนาทราชา ซึ่งชาวแม่ฮ่องสอนถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปี ใน วันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ เพื่อขอให้บ้านเมืองสงบร่มเย็นและฝนตกต้องตามฤดูกาล

เดือน ๘ กรกฎาคม ๕ สิงหาคม ๑๐ กันยายน เกลี้ยงแปด เกลี้ยงเก้า เกลี้ยงสิบ อยู่ในช่วง เวลาเข้าพรรษา มีการจัดงาน “ประเพณีต่างซอมต่อโหลง” คือ การถวายข้าวมาถวายเพื่อเป็น พุทธบูชา ปีหนึ่งนิยมทำ ๕ ครั้ง ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔, ๖, ๑๐, ๑๑ และ ๑๒ ในตอนกลางคืน ของวันโกน หรือวันขึ้น ๑๔ ค่ำ จะมีการนั่งข้าวในเขตที่ล้อมไว้เป็นราชวัติ ผู้นั่งข้าว ได้แก่ สาว บริสุทธ์ หรือคนแก่ที่ถือศีล ๘ เมื่อนั่งข้าวสุกแล้ว จะปั้นเป็นก้อนเล็ก ๆ ทาด้วยเนยและน้ำผึ้ง จำนวน ๔๕ ก้อน รุ่งเช้าประมาณ ๐๕.๐๐ น. เจ้าอาวาสจะทำพิธีถวายข้าวนี้ต่อพระพุทธรเจ้า ต่อจากนั้นเป็นการถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุ สามเณร

เดือน ๑๑ ตุลาคม เกลี้ยงสิบเอ็ด มีการจัดงาน “ประเพณีจองพารา” คือ ประเพณีส่วนหนึ่ง ในงานเทศกาลออกพรรษา คำว่า “จองพารา” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า “ปราสาทพระ” การ บูชาจองพารา คือ การสร้างปราสาทเพื่อคอยรับเสด็จพระพุทธรเจ้า จัดระหว่างวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ กับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๑ หรือในราวเดือนตุลาคม ความเชื่อของชาวไทยใหญ่ก่อน ถึงวันงานจะมีการจัดเตรียมสร้างปราสาทจำลองที่ทำด้วยโครงไม้ไผ่ ประดับลวดลายด้วย

กระดาศา กระดาศีต่าง ๆ หน่อกล้วย อ้อย และโคมไฟ ตกแต่งอย่างสวยงาม เพื่อใช้สมมติเป็นปราสาทรับเสด็จพระพุทธเจ้าหลังจากเสด็จขึ้นไปโปรดพระมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากนั้นก็จะยก “จองพารา” ขึ้นไว้นอกชายคา นอกครัว หรือบริเวณกลางลานทั้งที่บ้านและที่วัด โดยในช่วงเย็นมีการแห่ขบวนจองพาราของแต่ละหมู่บ้าน ในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอนซึ่งตกแต่งอย่างสวยงามพร้อมขบวนฟ้อนรำตั้งแต่บริเวณสะพานหน้าโรงแรมรุกข์ฮอลิเดย์ถึงบริเวณถนนสิงหนาทบำรุงในตอนเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันออกพรรษา ตั้งแต่เช้าตรู่ ประชาชนชาวไทยใหญ่จะพร้อมใจกันตักบาตรเทโวโรหนะบริเวณวัดพระธาตุคอกยงมู พระภิกษุ สามเณร และประชาชนนับร้อยนับพันจะเรียงราย ๒ ข้างทางบันไดนาถ เพื่อทำบุญตักบาตร เรือขบวนมาจนถึงวัดม่วยต่อซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขา ส่วนในตอนเย็นจะนำดอกไม้ รูปเทียน และขนมข้าวต้มไปขอขมาบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ ก่อนย่ำรุ่งของวันแรม ๑ ค่ำ จะมีพิธี “ซอมต่อ” คือการอุทิศเครื่องเช่นแก่งที่ชาวไตถือว่ามิบุญคุณในการดำเนินชีวิต โดยนำกระทงอาหารเล็ก ๆ ที่จุดเทียนติดไว้ด้วยไปตั้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ แสงประทีปนับร้อยนับพันดวงตามวัด สถูป และบ้านเรือน ตลอดระยะเวลาของการจัดงานตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำไปจนถึงวันแรม ๘ ค่ำ จะมีการถวายข้าวที่จองพาราวันละครั้ง และจุดเทียนหรือประทีปโคมไฟไว้ตลอดในช่วงเวลาตลอดเทศกาล จะมีการละเล่นเฉลิมฉลองหลายชนิด เช่น ฟ้อนโต ฟ้อนรูปสัตว์ต่าง ๆ ฟ้อนก้าแลว (ฟ้อนดาบ) ฯลฯ ก่อนจะถึงวันแรม ๘ ค่ำ จะมีพิธี “หลู่เตนheng” คือ การถวายเทียนพันเล่ม โดยแห่ต้นเทียนไปถวายที่วัด และใน “วันก้อยจ้อด” คือวันแรม ๘ ค่ำ อันเป็นวันสุดท้ายของเทศกาลออกพรรษา จะมีพิธี “ถวายไม้เกี๊ยะ” โดยนำพินจากไม้เกี๊ยะ (สนภูเขา) มามัดรวมกันเป็นต้นสูง แล้วนำเข้าขบวนแห่ประกอบด้วย ฟ้อนรูปสัตว์ต่าง ๆ และเครื่องประโคมไปทำพิธีจุดถวายเป็นพุทธบูชาที่ลานวัด เป็นอันสิ้นสุดเทศกาลออกพรรษาของชาวไต

เดือน ๑๒ พุทธศักราช เกลินสิบสอง งานประเพณี “หลู่สังกาลคำ” คือ ถวายผ้าเหลืองเพื่อนำไปห่มองค์พระพุทธรูปในวัด โดยชาวบ้านร่วมกันทอผ้าเหลือง ตกแต่งอย่างสวยงามประดับประดับด้วยกระดาศเงินกระดาศทอง แห่หน้าไปถวายที่วัด และงานประเพณีหนึ่งคือ “หลู่สังกาลกฐิน” คือ งานถวายผ้าพระกฐินในวันสุดท้ายของเดือน ๑๒ มี “ปอยก้อยจ้อด” คับไฟเตน คือ งานทำบุญเสร็จสิ้นเทศกาล ชาวบ้านช่วยกันหาไม้เกี๊ยะมาจักเป็นเส้นเล็ก ๆ มัดรวมกันยาวพอประมาณ ตกแต่งด้วยกระดาศสีให้สวยงาม หามแห่ตามถนนไปที่วัด แล้วจุดให้สว่างเป็นพุทธบูชา เชื่อว่าเป็นการใช้แสงสว่างเพื่อต่ออายุให้ศาสนารุ่งเรืองต่อไป และถือเป็นการสิ้นสุดฤดูกาลของปีนั้น (บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗) : ๕๗-๕๘)

งานประเพณีของชาวไทยใหญ่ทั้ง ๑๒ เดือน ล้วนเกิดจากพื้นฐานที่ต้องการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ต่อไป แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาและเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กอปรกับความเชื่อในเรื่องสิ่งลี้ลับเหนือธรรมชาติที่มีมาแต่เดิม อีกทั้งเกี่ยวเนื่องด้วยวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ จึงส่งผลให้งาน

ประเพณีที่เกิดขึ้นใน ๑๒ เดือน เป็นสิ่งที่ชาวไทยใหญ่ยังคงให้ความสำคัญและพร้อมใจที่จะทำให้ประเพณีดังกล่าวได้รับการสืบทอดต่อไป ด้วยเหตุนี้ วัฒนธรรมที่คนรุ่นก่อนได้ดำรงรักษาไว้อย่างคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

ชาวไทยใหญ่ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา มีลักษณะเด่นที่รู้จักกันดีคือ คำชายแก่ง และมีศรัทธาแรงกล้าในการทำบุญทำทาน จนมีคำกล่าวว่า “กินอย่างม่าน ตานอย่างเงี้ยว” หมายถึง คนพม่า (ม่าน) ถือการกินเป็นเรื่องสำคัญ ส่วนคนไต (เงี้ยว) ถือการทำบุญทำทานเป็นเรื่องยิ่งใหญ่ เนื่องจากชาวไทยใหญ่อยู่ใกล้ชิดกับพม่ามานาน ทั้งโอรสธิดาเจ้าฟ้าชาวไทยใหญ่ก็ถูกส่งไปอยู่ในราชสำนักพม่า อิทธิพลพม่าจึงปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมชาวไทยใหญ่ทั้งในรูปแบบของภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ไทยใหญ่ยังสามารถคงวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ได้หลายประการ ทั้งประเพณี วิถีชีวิต ดนตรี การละเล่นพื้นบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชาวไทยใหญ่รับพระพุทธศาสนาในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ โดยผ่านทางอาณาจักรเชียงใหม่ และต่อมาก็ยังรับพระพุทธศาสนา นิกายพม่า ในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองอีก ทำให้ชาวไทยใหญ่มีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา ความเชื่อผีสารแบบดั้งเดิมย่อห่อนลง ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยใหญ่มาก เริ่มมีการจัดงานประเพณีและงานปอยต่าง ๆ ตามคติพุทธและในงานปอยที่จัดขึ้นตามวัดวาอารามในเทศกาลสำคัญทางศาสนานี้ก็จะมีการบันเทิงต่าง ๆ ในรูปของวัฒนธรรมการแสดงและวัฒนธรรมดนตรี

วีระพงษ์ มีสถาน กล่าวไว้ใน สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ : ไทยใหญ่ ว่า ความบันเทิงในวัฒนธรรมไทยใหญ่มีหลายชนิด ในเทศกาลรื่นเริงจะมีขบวนแห่ซึ่งดนตรีที่ใช้ประกอบมักเป็นกลองกันยาวซึ่งมีความยาวกว่ากลองยาวของภาคกลาง ดินจังหวะเร้าใจ พร้อมกับการตีฆ้องราว หรือที่เรียกว่า มอชิง นอกจากนี้ ยังมีฆ้องราวแบบเดี่ยว มีฆ้องขนาดเล็ก ไปหาใหญ่ตั้งแต่ ๓-๗ ใบ หรือเป็นฆ้องราวคู่มือไม้ตีประจำฆ้องแต่ละใบ อยู่ในราวร่วมกัน ด้านการแสดงก็มีหลากหลาย เช่น การรำนกกิ่งกะหว่า ที่ผู้แสดงจะแต่งกายเลียนแบบนกยูง ก้าโต ก้า หมายถึงออกท่าทาง ส่วนโตเป็นสัตว์ ๔ เท้าชนิดหนึ่ง หน้ายาวคล้ายกวาง มีผู้เชิด ๒ คน คล้ายกับการเชิดสิงโต การแสดงทั้ง ๒ อย่างนี้อิงมาจากตำนานตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สัตว์ต่าง ๆ ล้วนดีใจ แสดงท่าลิงโลดต่าง ๆ ต้อนรับพระองค์³

การแสดงจ้ำดไตหรือลิกจ้ำดไตเป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของไทยใหญ่อย่างหนึ่ง การละเล่นจ้ำดไตเริ่มแรกมาจากชนเผ่าพม่าและเป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวพม่า แต่ต่อมาไทยใหญ่นำมาประยุกต์เข้ากับศิลปะของตนเอง เรียกว่า “ลิกไต หรือลิกไตไทยใหญ่”

จ้ำดไตคิดค้นขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยครูอเจยยะจากเมืองสีป้อภาคเหนือของรัฐชาน การแสดงจ้ำดไตถือเป็นเสน่ห์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวไทยใหญ่ เป็นมหรสพที่ครบเครื่องที่สุด เพราะสามารถสอดแทรกการร้อง รำ ทำเพลง สนทนา เครื่องแต่งกาย เวที ฉาก เนื้อหาวรรณคดี รวมเป็นหนึ่งเดียว จุดเด่นของจ้ำดไตคือมีการคละเคล้าสัดส่วนของการแสดง เช่น การขับร้องเดี่ยว ร้องคู่เกี่ยวพาราตี การแสดงดนตรีสด เนื้อหา

³ วีระพงษ์ มีสถาน, ๒๕๕๔ : ๒๘. อ้างถึงใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗ : ๕๗.

ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของชาดก ความรัก คำสั่งสอนของผู้ใหญ่ โดยใช้ภาษาไทยโบราณ ฉะนั้น การขับร้องจึงถือว่ายากมาก เมื่อการแสดง ๑ ชุดจบลง โฆษกจะออกมาพูดแนะนำหรือสอดแทรกแง่คิด ปัจจุบันจำได้ยังได้รับความนิยมนมาก โดยเฉพาะในช่วงร้องเพลงซึ่งผู้ชมสามารถเขียนขอเพลงแทนความรู้สึกของตนในขณะนั้นได้ และนักร้องก็ร้องในลักษณะคันศด

การแสดงจะเริ่มด้วยพิธีไหว้ครู มีเครื่องเช่นไหว้ตามประเพณีใด หัวหน้าคณะหรือผู้อาวุโสในคณะทำพิธีไหว้ระลึกถึงครูสุรศติ เสร็จแล้วมีการรำรำเป็นชุดเพื่อบูชาครู การแสดงหลังจากนั้น เป็นการร้องเพลง โดยนักร้องของคณะจะผลัดกันออกมาร้องเพลง ส่วนใหญ่จะเป็นการร้องแสดงความชื่นชมต่องานที่จัด ขอบคุณผู้ชม ต่อจากนั้นก็จะเป็นการแสดงตามเนื้อเรื่อง เรื่องที่ใช้แสดงส่วนใหญ่จะเป็นชาดกในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติ หรือเรื่องในวรรณคดี หรือเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ให้ทันเหตุการณ์ ปัจจุบัน มักพูดเรื่องให้มีคติสอนใจ

ตัวละครจะเหมือนการแสดงลิเกทั่วไปคือ พระเอก นางเอก ผู้ร้าย คนดี เรื่องที่เล่นเสมอ ๆ คือ ผิดอดยเงินแม่หมามีลูกเป็นคน ชาดกต่าง ๆ ระยะเวลาในการฝึกนักแสดงจะใช้เวลาก่อนข้างนาน แต่ผู้ที่แสดงบ่อย ๆ ไม่ต้องฝึกร้อง แสดง หรือรำมากนัก นางรำจะใช้เวลาแต่งตัวประมาณ ๑ ชั่วโมง เวทีการแสดงต้องประกอบด้วยไฟฟ้าและแสงสีเสียง เพื่อเป็นการดึงดูดผู้ชม การแสดงลิเกไทใหญ่จะแสดงจนถึงรุ่งเช้าหากยังมีผู้ชม⁴

นอกจากจำได้แล้ว ก็ยังมีศิลปะการร้องเพลงพื้นบ้านไทใหญ่ ที่เรียกว่า เฮ็ดความไต ความไต มีความหมายเป็น ๒ นัย นัยที่ ๑ หมายถึง ภาษาไต อีกนัยหนึ่งหมายถึง เพลงไต สำหรับคำว่า “เฮ็ดความไต” แปลว่า ร้องเพลงไต เพลงไตเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีทั้งประเภท “ลิกโหลง” และ “ลิกอ่อน” ผู้ประพันธ์เพลงจะประพันธ์ในลักษณะที่เป็นคำประพันธ์แบบฉบับ และคำประพันธ์ที่ไม่เป็นแบบฉบับ แบ่งเป็นแนวเพลงได้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑. แนวเพลงแบบไตเก่า (เพลงพื้นบ้านดั้งเดิม) มีทั้งหมด ๑๔ ทำนอง ซึ่งมีทั้งแนวการร้องที่ใช้เครื่องดนตรีประกอบ และแนวการร้องที่ไม่ใช้เครื่องดนตรีประกอบ มีความนิยมในกลุ่มผู้ใหญ่และกลุ่มผู้สูงอายุ อาทิ ความล่องคองตอนเหนือ ความล่องคองตอนใต้ ความตอลอ ความหยอบย่อน ความจำด ความปานแซง ความเซกุงหรือความโหลง เป็นต้น เนื้อเพลงที่ร้องนั้นนอกจากจะร้องตามแบบฉบับเดิมของผู้แต่งแล้ว ผู้ร้องที่มีความสามารถสูงจะด้นเพลงแบบสด ๆ ตามคำขอด้วย

⁴ ศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน. ๒๕๕๒. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน : จำดไต (ออนไลน์) แหล่งที่มา :

๒. แนวเพลงแบบไตใหม่ (ไตสากล) คือ การร้องและบรรเลงตามแนวทำนองเพลงสากลทั่ว ๆ ไป มีความนิยมในกลุ่มเยาวชนสมัยใหม่⁵

เครื่องดนตรีของไทยใหญ่นั้นมีตำนานว่าสร้างขึ้นเลียนเสียงธรรมชาติ ในตำนานกล่าวว่า ชายผู้หนึ่งเดินทางมุ่งหน้าไปหา “ดินหอยเสามาเมือง” (เชิงดอยเสามาเมือง) แล้วไปพบสวนไม้ผล ไม้ดอก ลำธาร และสัตว์ต่าง ๆ เขาได้ยินเสียงผลไม้ลูกเล็กลูกใหญ่ตกลงสู่ลำธาร เสียงใบไม้ต้นไม้อื่น ๆ เกิดเป็นเสียงอันไพเราะ เมื่อเดินทางกลับบ้าน เขาก็ได้สร้างเครื่องดนตรีที่เลียนเสียงธรรมชาติที่ได้ยินมานั้น โดยแปลงเสียงต้นไม้เสียงสัตว์เป็นเสียงดอยฮอรัน เสียงผลไม้ต่างขนาดตกสู่ลำธารเป็นเสียงของกลองก้นยาวและกลองมอชิง ส่วนเสียงใบไม้เป็นเสียงฉาบ นับเป็นต้นกำเนิดของเครื่องดนตรีไทยใหญ่แต่นั้นมา⁶

กลองก้นยาว หรือกลองปู่เจ้า เป็นกลองไทยใหญ่ จึงหน้าเดียว รูปร่างคล้ายกลองยาวในภาคกลางแต่ยาวกว่า มีหนังเส้นดิ่งหน้ากลองไว้โดยรอบยาวตลอดไหล่กลอง ตัวกลองทำด้วยไม้จริง ตอนหน้าใหญ่ ตอนท้ายมีลักษณะเรียว แล้วปลายบานออกเป็นปากแตร หน้ากลองมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๐ เซนติเมตร ความยาวตลอดตั้งแต่หน้ากลองถึงปลายหางประมาณ ๑๘๐ เซนติเมตร ปากแตรมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ตรงกลางของหน้ากลอง เมื่อจะต้องตีมีการติดจำเพื่อถ่วงเสียง หุ่นกลองส่วนหางคว้นเป็นปล้อง ๆ นิยมทาสีดำคาดแดงสลับกันให้ดูสวยงาม มีสายสะพายผูกข้างหนึ่ง ที่รูหวงริมขอบกลอง อีกข้างหนึ่งผูกไว้ที่หางสำหรับคล้องสะพายบ่า ใช้ตีด้วยมือ คือ ใช้ทั้งฝ่ามือและนิ้วมือกำปั้นตีเต็มเสียง ตีครึ่งเสียง ลักจังหวะ มีการกดหน้ากลองให้เกิดเสียงต่าง ๆ

กลองมอชิง คือ กลองที่ซึงด้วยหนังทั้ง ๒ หน้า มีสายโยงเร่งเสียง รูปร่างคล้ายตะโพนมอญ ไม่มีขาตั้ง แต่มีสายร้อยสำหรับคล้องคอเวลาตี คำว่า “มอชิง” เป็นภาษาไทยใหญ่ โดยที่คำว่า “มอ” แปลว่า “ฆ้อง” ส่วน “ชิง” แปลว่า “ซุด” กลองมอชิงจึงหมายถึง กลองที่ใช้ฆ้องเป็นซุด เพราะวงกลองมอชิงจะเน้นเสียงฆ้องเป็นหลักใหญ่

การแสดงของชาวไทใหญ่จะเป็นลักษณะเลียนแบบสัตว์ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภทคือ การรำนกและการแสดงก้าโต การรำนกนั้นชาวไทใหญ่ใช้ชื่อเรียกตามผู้แสดง ถ้าเป็นชายถือเป็นนกดัวผู้เรียกว่า กิ่งกะหระ หากเป็นหญิงถือเป็นนกดัวเมียเรียกว่า กิ่งนะหรี แต่โดยรวมแล้วมักเรียกว่า รำกิ่งกะหระ การรำชนิดนี้เป็น การรำรำที่แสดงถึงความงดงาม กริดกราย และมีท่วงทำสื่อถึงความสุขสนุกสนาน ส่วนก้าโตนิยมแสดงในงานประเพณีเดือน ๑๑ หรืองานออกพรรษา ในภาษาไทยใหญ่ คำว่า ก้า หมายถึง ท่าทาง คำว่า โต คือ ชื่อเรียกสัตว์ ๔ เท้าชนิดหนึ่ง มีใบหน้ายาวคล้ายกวาง ก้าโตจะใช้ผู้แสดง ๒ คนในลักษณะของการเชิดคล้ายกับเชิดสิงโต เน้นแสดงออกถึงความสนุกสนานท่าทางแบบเยื้องย่าง โยกย้ายไปตามจังหวะของกลองและมอชิง

⁵ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. ความไต (เพลงไต) เพลงพื้นบ้านของชาวไต (ออนไลน์) แหล่งที่มา :

<http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/performing-arts/236-performance/340----m-s> . ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗

⁶ ศูนย์ไทใหญ่ศึกษา วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน. ๒๕๕๒. เครื่องดนตรีพื้นบ้านไทใหญ่. (ออนไลน์) แหล่งที่มา :

<http://www.taiyai.org/index.php?name=uses&file=readuses&id=1> . ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๗

ในบางตัวมีการทำให้ปากอ้าและงับได้ เมื่อผู้ชมมีความพึงพอใจจะตบรางวัล โดยตัวก้าโตก็จะอ้าปากงับเงิน และแสดงท่าทางขยอกกลงไปในท้อง ซึ่งเป็นที่ประทับใจของผู้ชมที่มาร่วมงาน

การรำกิ่งกะหร่าและก้าโตเป็นการอิงเรื่องของพุทธประวัติในครั้งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ บรรดาสิงสาราสัตว์ทั้งหลายต่างก็มีความปลาบปลื้มยินดี แสดงท่าทางกระโดดโลดเต้นไปต่าง ๆ นานาตามลักษณะของตน เพื่อแสดงถึงความเชื่อนี้ ชาวไทใหญ่จึงคิดประดิษฐ์เครื่องแต่งกายประดับประดาให้เหมือนกับสัตว์เหล่านั้น จึงเป็นที่นิยมนำมาแสดงในงานบุญหรือเทศกาลต่าง ๆ เสมอมา

นอกจากดนตรีและการแสดงที่กล่าวมาแล้ว ชาวไทใหญ่ยังมีวงดนตรีในรูปแบบใหม่ ซึ่งรับอิทธิพลของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ วงตอยอฮอร์น ใช้เล่นประกอบการแสดงลูกเงี้ยว และงานประเพณีต่าง ๆ ประวัติความเป็นมาของวงตอยอฮอร์น ชาวไทใหญ่มีตำนานที่กล่าวถึง ซึ่งนายโซ ไม่มีสกุล ได้กล่าวว่า

มีเรื่องเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วยังมีชายคนหนึ่งต้องการเดินทางไป “ดินหลอยเสามิง” (เป็นภาษาไทใหญ่ แปลว่า เชียงตอยเสามิง) ชายคนนั้นใช้เวลาเดินทางไปเป็นเวลาหลายปี จนอายุของชายคนนั้นก็มากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งวันหนึ่งเขาได้เข้าไปใกล้ดินหลอยเสามิง สึกก็ได้เห็นว่า ดินหลอยเสามิงนี้เป็นที่อยู่ของสัตว์ เมื่อมีคนมาอยู่ก็จะทำให้วุ่นวาย สึกจึงแปลงกายมาเป็นคนแก่ เดินผ่านมาบอกกับชายผู้นั้นว่าอย่าไปเลย เพราะเราไปมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่ แล้วก็ยังไม่พบดินหลอยเสามิง แต่ในความจริง ชายคนนั้นใกล้ถึงดินหลอยเสามิงแล้ว แต่เขาไม่เชื่อ จึงเดินทางต่อจนได้พบกับต้นผลไม้ สวนดอกไม้ ลำธาร และสัตว์มากมาย และเขาได้ยืมเสียงของใบไม้และผลไม้ลูกเล็กลูกใหญ่ตกลงสู่ลำธารเป็นเสียงต่าง ๆ กัน และเสียงต้นไม้เสียดสีกันเกิดเป็นเสียงที่ไพเราะมาก จากนั้นชายคนดังกล่าวก็เดินทางกลับถึงบ้านของเขา และได้นำเสียงที่ได้ยินเหล่านี้มาคิดแปลงเป็นเครื่องดนตรีของไทใหญ่ขึ้น โดยแปลงเสียงต้นไม้เสียดสีกันเป็นเสียงตอยอฮอร์น เสียงผลไม้ลูกเล็กลูกใหญ่ตกลงน้ำเป็นเสียงคุ่ม คุ่ม เป็นเสียงของกลองกันยาวและกลองมอชิง และเสียงใบไม้เป็นเสียงฉาบ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจึงมีการทำเครื่องดนตรีของไทใหญ่ (โซ ไม่มีสกุล, สัมภาษณ์, ๑ ธันวาคม ๒๕๕๐ อ้างถึงใน โยธิน บุญเฉลย จีรัง กำนวนตา และวิธี เทิดชูสกุลไพร, ๒๕๕๑ : ๑๘๕)

ชาวไทใหญ่มีความเชื่อว่า บรรพบุรุษของตนเป็นผู้คิดประดิษฐ์ตอยอฮอร์น โดยมีความเชื่อตามตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา ซึ่งในรายงานวิจัยเรื่อง แผนงานวิจัยผู้สูงอายุกับคลังทรัพยากรภูมิปัญญาไทยด้านดนตรีไทใหญ่ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงราย) ได้กล่าวถึงตำนานของตอยอฮอร์น ไว้อีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างกัน ความว่า

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้อมูลเรื่องเครื่องดนตรีตอซอฮอร์น ผู้วิจัยพบว่า เครื่องดนตรีนี้ กำเนิดและได้รับการจดสิทธิบัตร (หมายเลข #๕๔๑๘) ในประเทศอังกฤษ โดยจอห์น แมทเทียส โอกุสโตรห์ (John Matthias August Stroh) เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๔๒ เขาเกิดในประเทศเยอรมนี ใน พ.ศ. ๒๓๗๑ และอพยพไปยังประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เครื่องดนตรีนี้เรียกว่า ฮอร์นไวโอลิน หรือ สโตรห์ฮอร์นไวโอลิน เป็นไวโอลินรูปทรงกระบอกที่สร้างขึ้นจากชิ้นส่วนของไม้มะฮอกกานี มีอะลูมิเนียมเป็นโคอะเฟรมและฮอร์น มีคอไวโอลินแบบดั้งเดิม ให้เสียงดังแหลมเหมือนเครื่องเป่า เมื่อบรรเลงในวงออร์เคสตรา สามารถให้เสียงดังแข่งกับเสียงของเครื่องลมทองเหลืองได้ แต่เมื่อมีการผลิตไมโครโฟนเกิดขึ้น ความนิยมสโตรห์ฮอร์นไวโอลินก็ลดน้อยลง ในขณะที่ทางประเทศพม่าพบเครื่องดนตรีนี้เล่นอย่างแพร่หลายหลังจากที่ประเทศอังกฤษเข้ายึดครอง และชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาอยู่ทางตอนเหนือของประเทศไทยได้นำมาเล่นกับเครื่องดนตรีอื่น ๆ ซึ่งเรียกว่า วงตอซอฮอร์น... (บุษกร บิณฑสันต์ และคณะ, ๒๕๕๗ : ๕๘)

ชาวไทยใหญ่ในรัฐชาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา มีความคล้ายคลึงกับชาวไทยในตอนเหนือของประเทศไทยทั้งด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนา ประเพณี พิธีกรรม และการใช้ภาษาที่มีสำเนียงและความหมายของคำหลายคำพ้องกัน จากการศึกษาพบว่า วัดมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้และสืบทอดวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ในรัฐชาน ทั้งในด้านดนตรีและการแสดง ถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความต่อเนื่องในการรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาดั้งเดิมสืบมาจนถึงปัจจุบัน